

ЛИСТОПАДОВИЙ ЧИН 1918 РОКУ

Більше сотні літ відділяють нас від знакових подій на Галичині. 1 листопада 1918 року у Львові відбувся збройний виступ українців, який увійшов в історію як «Листопадовий чин» і дав поштовх до створення Західноукраїнської Народної Республіки. Що передувало цій події?

1918-го року розвалилася, розсипалася Австро-Угорська імперія – ще одна цитадель монархічного устрою держави. Харизматичний імператор **Франц-Йосип** помер 1916-го року після більше 70-річного правління імперією. Корону Гамсбургів одягнув двоюрідний онук цісаря Карл I, котрий сповідував ліберальні ідеї федерального устрою. Але в результаті довголітніх національних суперечок і конфліктів, подій Першої світової війни та економічної кризи держава прийшла до повного занепаду, тому створити Сполучені Штати Австро-Угорщини не вдалося можливим. У листопаді 1916 р. імператор **Карл I** проголосив незалежність Польщі, сподіваючись у подальшому утворити з поляками єдину державу. Влада новопроголошеної Польщі заявила про включення Галичини до складу своєї держави.

У складі австро-угорської армії були створені польські легіони. Стало очевидним, що Галичину віддадуть Польщі.

16 жовтня 1918 року новий цісар Австро-Угорщини, прагнучи врятувати монархію, видав Маніфест про перебудову держави на федеративній основі, в якому закликав народи імперії створити національні держави та увійти до оновленої Австро-Угорщини: «*Я відновив конституційність і відкрив всім народам шлях до самостійного розвитку*», – заявив Карл I у Маніфесті. У результаті утворилися нові національні держави – Чехословаччина, Словенія, Хорватія, Сербія – та тимчасові дрібні державні утворення, напр., Галичина з Буковиною, Гуцульська Республіка, Лемко-Русинська Республіка та ін. У подальшому ці дрібні уламки великої імперії самі влилися в більші держави або були захоплені ними.

Галичина не змогла втримати незалежність, хоча нібито все робилося для того, щоб Галичина відбулася як українська держава.

18 жовтня 1918 року в Народному домі у Львові розпочав роботу з'їзд представників сеймів Галичини і Буковини та українських політичних партій. Було створено Українську Національну Раду. 19 жовтня 1918 року новостворена рада проголосила «Прокламацію Української Національної Ради», в якій йшлося про утворення Української держави на етнічних українських землях у складі Австро-Угорщини. Зокрема, в Прокламації говорилося, що «*українська область в Австро-Угорщині, зокрема Східна Галичина з граничною лінією Сяну, ... уконституується як українська держава*».

Тим часом уряд Пілсудського теж не дримав. І пред'явив свої права на ласий шмат українських земель. Оскільки адміністративні посади у Східній Галичині займали в основному поляки, то була створена Польська ліквідаційна комісія, яка планувала повне захоплення Східної Галичини. На 1 листопада було заплановано приїзд комісії до Львова. Поляки не очікували ніякого спротиву, вважаючи Львів своєю вотчиною: «*Львув то є польське място*».

Сотник легіону Українських січових стрільців
Дмитро Вітовський. 1918 р.

31 жовтня 1918 року в Народному домі міста Львова зібралися представники Української національної ради та Центрального військового комітету на чолі із сотником *Дмитром Вітовським*. Вітовський розумів, що момент критичний, і закликав зібрання до рішучих дій – не чекати приїзду польської Комісії, а виступити вранці та перейняти владу в Львові і прилеглих землях: «Якщо цієї ночі ми не візьмемо Львів, то завтра візьмуть його поляки». Вітовський представив зібранню розроблений ним план збройного виступу.

Вхід до Народного Дому у Львові на вул. Театральній,
листопад 1918 року

Було вирішено взяти владу вночі з 31 жовтня на 1 листопада. Повстанський штаб розташовувався у Народному домі. Всі розуміли, що захопити і утримати владу можна лише за умови міцної військової сили, тому створили військовий комітет, який потім став називатися Українською генеральною командою (УГК). Був розроблений план дій на 1 листопада. У розпорядженні штабу повстання було близько 1400 стрільців і 60 старшин. Не вистачало офіцерів. Були розіслані кур'єри в повітові містечка з наказом негайно взяти владу на місцях. Присутні військові командири отримали конкретні завдання на наступний день для захоплення найважливіших об'єктів Львова.

Повстання розпочалося о 4-й годині ранку. Українські військовики зайняли ратушу, банк, лєтовище, взяли під контроль цитадель, військові склади, пошту, вокзал. Над ратушею підняли синьо-жовтий прапор. О 5-й ранку було відключено міський телефон і міжнародну телеграфну лінію. Вже на ранок у місті з'явилися українські патрулі з синьо-жовтими стрічками на шапках. О 7-й ранку голова Військового комітету Дмитро Вітовський відрепортував голові Української Національної Ради *Костю Левицькому* про те, що влада у Львові повністю перейшла до УНР. Українська влада протягом дня була встановлена також у Станіславі, Коломиї, Снятині, Жовкві. Майже без кровопролиття. У деяких містах це відбулося завдяки збройним виступам місцевих жителів.

1 листопада 1918 р. була розповсюджена відозва УНРади до населення міста Львова:

«Волею українського народу утворилася на українських землях Австро-угорської монархії Українська Держава. Найвищою державною властю Української Держави є Українська Національна Рада. З нинішнім днем Українська Національ-

Листопадовий чин у Львові
1918 року

Голова Української Національної ради у Львові
Кость Левицький, 1918 р.

на Рада обняла владу в столичнім місті Львові і на цілій території Української Держави. Дальші зарядження видадуть цивільні і військові органи Української Національної Ради. Взивається населення до супокою і послуху сим зарядженням. Під сею умовою безперечність публичного порядку, життя й маєтку, як також заосмотрення в поживу вповні запоручається» (орфографія збережена – Ред.).

Але поляки, хоч і пропустили початок повстання, досить швидко оговталися й перейшли в контрнаступ. Польський штаб розмістився в Будинку техніків та в Школі імені Сенкевича. Польське населення міста розпочало підготовку до відсічі «русинам». Щоб дочекатися військового підкріплення, залучали навіть польських школярів і студентів, які на той час жили у Львові. Наймолодшому «бійцю» **Антонію Петрикевичу** на момент бою було лише 13 років – і це був його останній бій. Під вечір з'явилися перші збройні загони поляків. Почалися вуличні бої. Протистояння тривало до 22 листопада.

Історія боротьби за Львів в 1918 році багата на приклади доброзичливого ставлення з боку обох сторін до вояків та цивільного населення. Попри жорсткі бої, пов'язані з людськими втратами, комунальні служби намагалися підтримувати порядок у місті, а міська влада більше пе-

Українські бійці у приміщенні Галицького сейму,
Львів, 1 листопада 1918 року

реймалася браком освітлення та не допусканням мародерства. Працювали кав'ярні, куди вдень заходили як українські, так і польські офіцери. Причиною таких відносно толерантних відносин було, очевидно те, що командири з обох сторін належали, як правило, до офіцерського корпусу австро-угорської армії, де поняття «честь» було не порожнім звуком. Ще однією важливою причиною такого феномену було те, що противники з обох сторін були здебільшого вчорашніми сусідами, іноді навіть друзями чи родичами. А бої ставили під загрозу життя їхніх рідних. Зазвичай бої тривали вдень, а на ніч військовики розходилися по домівках.

Перше перемир'я на 24 години було оголошене вже після обіду 2-го листопада. Наступне перемир'я розпочалося о третій годині ночі 6-го листопада. Перемир'я використовували також для забезпечення мирного населення харчами.

Протягом доби сторони здійснювали обмін тілами загиблих. На окремих ділянках фронту командири обох сторін домовлялися, що бої триватимуть за розкладом: з дев'ятої години ранку до першої години дня. Після обідньої перерви, коли сторони не обстрілювали один одного, перестрілки та атаки поновлювалися і тривали від другої до шостої години дня.

Між воюючими постійно ходили делегації, яких не обстрілювали. Заборонялося обстрілювати будинки з червоним хрестом. Санітарні патрулі з обох сторін під білим прапором з червоним хрестом заходили в зону бойових дій, щоб забрати поранених. Вояків, які обстрілювали санітарів, суворо наказували. Польська сторона зобов'язалася утримувати в своїх шпиталях як власних, так і українських поранених вояків. До загиблих ворогів ставилися з повагою. Наприклад, після чергового бою у Козельниках українці з військовими почестями поховали полеглих у бою польських вояків.

Тобто неухильно виконувалися міжнародні правила ведення війни. Очевидно тому, що тоді там не були присутні російські вояки. Порівняйте жадливі методи ведення війни Росії проти України сьогодні. Пам'ятаєте Бучу і Ірпінь 2022-го року? Згадайте масові розстріли військовополонених українців поблизу селища Вишневе (Покровський напрям) та біля селища Зелений Шлях (Курська область). А в 1918 році командир української армії Дмитро Вітовський забороняв застосувати розправи над польськими добровольцями: «Ми перейняли владу у Львові не на

те, щоби війну зводити. Ми її не хочемо. Наша ціль навести лад».

Примітка. На початку 1990-х років я відвідала київський музей «Косий капонір». У одній з камер цієї унікальної тюрми утримувались учасники Польського повстання 1863–1864 року проти російського самодержавства. За наказом російських жандармів біля рову фортеці командири польських повстанських загонів були розстріляні і там же зариті. Запам'яталося полотнище в інтер'єрі над камерою, де утримували польських героїв, – «*Za naszą i waszą wolność!*».

Історія іде по колу. Сьогодні девіз поляка **Левеля** знову звучить дуже актуально: *За нашу і вашу свободу, drogi polacy!*

Які ж наслідки і результати українсько-польських протистоянь у листопаді 1918 року та чому ця дія отримала назву «чин»?

Почну з другої частини запитання. В українській історіографії існують різні назви подій 1–22 листопада 1918 року. Спільним є тільки слово на означення часу: листопадовий зрив, листопадове повстання, листопадова революція, першолистопадовий переворот. І от постало «листопадовий чин». Відомо, що це від чисто українського «чин – дія (не плутати з росіянізмом «в чине полковника»); чинити – діяти, вчинок – крок». А ще це те, що має юридичну силу – чинний закон, чинна влада. Тому, на мою думку, акт зайняття адміністративних посад у Львові 1 листопада 1918 року і передача влади Українській Народній Раді є закономірним, уконституційованим актом.

Тепер про значення цього історичного акту.

1. Листопадовий чин спричинив утворення Української Держави. 9-го листопада було сформовано її уряд – Державний Секретаріат. 13-го листопада українська держава отримала нову назву – Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР).

2. Листопадовий чин став поштовхом до злуки УНР і ЗУНР у січні 1919 року.

3. Листопадовий чин подав українцям ще один важливий урок – армія. Результатом подій 1918 року стало створення Галицької армії, покликаної обороняти державу. Для успішного існування держави необхідно мати повноцінну національну армію і всіляко її розвивати.

Листопадні події 1918 року в черговий раз підтвердили бажання і вміння українців зі зброєю в руках виборювати та відроджувати власну державу. ■

Євгенія Рябченко

за матеріалами з відкритих джерел